

УДК 373.2:811.161.2

*Лариса Казанцева,
доктор педагогічних наук, доцент,
директор Інституту соціально-педагогічної
та корекційної освіти
Бердянського державного педагогічного університету*

НАВЧАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ДІАЛОГУ НА КОМУНІКАТИВНІЙ ОСНОВІ

У статті висвітлено методика поетапного формування діалогічних навичок у дітей старшого дошкільного віку з опорою на основні положення комунікативної парадигми і теорії дискурсу: пріоритетність комунікативної мети, методичне відтворення в навчанні процесу спілкування; врахування в навчальній комунікації компонентів реального спілкування. Методами формування діалогічних навичок виступають наслідування зразків діалогу, тренувальні вправи на самостійне створення мікродіалогів за різними типами діалогічних дискурсів, комунікативні ситуації, дидактичні ігри.

Ключові слова: *дискурсивна діяльність, комунікативна парадигма, навчальна комунікація, діалог, комунікативна ситуація.*

В статье освещена методика поэтапного формирования диалогических навыков у детей старшего дошкольного возраста с опорой на основные положения коммуникативной парадигмы и теории дискурса: приоритетность коммуникативной цели, методическое отражение в обучении процесса общения; учёт в учебной коммуникации компонентов реального общения. Методами формирования диалогических навыков являются копирование образцов диалога, тренировочные упражнения по самостоятельному созданию микродиалогов различных типов диалогических дискурсов, коммуникативные ситуации, дидактические игры.

Ключевые слова: *дискурсивная деятельность, коммуникативная парадигма, учебная коммуникация, диалог, коммуникативная ситуация.*

Article deals with the phased methodic of development dialogical skills of children elder preschool age. This methodic is based on the main foundations of communicative paradigm and discourse's theory: priority of communicative goal, methodic reproduction of communication within educational process, considering of real communication's components within educational communicant. Methods of forming dialogical skills are: imitations of dialogues, training exercises on independence creation of microdialogues within different types of dialogical discourses, conditional-communicative situations and communicative situations, didactic games,

Key words: *discursive activity, communicative paradigm, educational communication, dialogue, communicative situation*

Постановка проблеми. Компетенції дошкільників у галузі діалогічного мовлення спрямовані забезпечити успішну комунікацію дитини в різних сферах і ситуаціях спілкування. Сучасні підходи до формування діалогічної компетенції вимагають розв'язання на комунікативній основі у світлі теорії дискурсивної діяльності. Серед діалогічних компетенцій, які називає Базовий компонент дошкільної освіти (2012 р.), потребують формування такі: здатність дитини до ініціювання та підтримки розмови у заданому руслі, спроможність орієнтуватися в різних ситуаціях спілкування і вживати адекватні мовні та немовні засоби для вирішення комунікативних завдань, звертатися із запитаннями і відповідати на них, дотримуватися правил мовленнєвої поведінки [1, с. 24]. Як бачимо, акценти стоять на здатності дітей до здійснення ефективної комунікативної діяльності.

Методичні питання організації навчання на комунікативній основі можуть бути висвітлені з позицій діяльнісного підходу. У контексті цього підходу, спілкування, мовленнєва комунікація розглядається як особливий вид інтерактивної діяльності, якому притаманні всі ознаки діяльності – мотивованість, цілеспрямованість, структурність, цілісність, операційність, результативність. Це скеровує лінгводидактику на організацію навчання не просто мови як знакової системи, а на формування мовленнєвої діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Навчання на комунікативній основі спрямовується на розвиток уміння практично користуватися «живою» мовою, свідомо співвідносити мовні структури з їх комунікативними функціями в різних ситуаціях спілкування. Науковці (М. Вашуленко, Н. Гальскова, Н. Гез, Л. Калмикова, Г. Колшанський, В. Костомаров, О. Леонтьєв, Ю. Пассов, М. Пентилюк, Т. Піроженко) вважають, що в основу навчання мови і розвитку мовлення слід покласти власне процес спілкування. В. Костомаров зауважує, що риси реальної комунікації – екстралінгвістична зумовленість, двобічний творчий результативний характер, – мають складати основу комунікативного навчання, а мовець повинен постійно перебувати в ситуаціях комунікації, в стимулах і мотивах спілкування. Таким чином, навчання на комунікативній основі представляє собою таку методичну стратегію, у відповідності до якої вся система навчання відбувається засобами спілкування і з метою навчання спілкування. Повно мету навчання можна визначити як формування мовної особистості, яка володіє вміннями ефективно, комунікативно виправдано користуватися мовними засобами в різних формах і сферах комунікації.

Навчальний процес на комунікативній основі стає власне моделлю процесу комунікації. Для досягнення результативності навчальна комунікація має містити всі основні компоненти реального спілкування: екстралінгвістичну комунікативну ситуацію, суб'єкти комунікації з вираженими мотивами спілкування, активність суб'єктів комунікації, що спрямовується на досягнення ними прагматичної мети.

З утвердженням комунікативного підходу, в навчанні мови посилюється

інтерес до дискурсу та дискурсивної діяльності. Увага методики навчання мови пов'язується з виявленою залежністю «...всієї організації мови від її головної комунікативної функції, від її вживання і здійснення особливого виду діяльності – розмови, спілкування, дискурса...» [4, с. 10].

У комунікативній лінгвістиці під дискурсом розуміють «вербалізовану в тексті комунікативну інтеракцію адресанта й адресата, яка відбувається в конкретних комунікативних, соціальних та прагматичних ситуаціях і спрямовується на здійснення конкретного когнітивного, емоційного чи інтелектуального прагматичного впливу на адресата» [3, с. 43]. У світлі комунікативної парадигми дискурс інтерпретується як мовленнєва діяльність у процесі комунікації, як процес практичного використання мовних засобів вище рівня речення для досягнення прагматичних цілей, результатом якого є створення цілісного висловлювання. Дискурсивний підхід до навчання мови надає можливість опановувати висловлювання в процесі комунікації для виконання різних соціальних дій, які вимагають застосування мовних форм.

Одним із важливих питань сучасної лінгвістики є визначення поняття мовленнєвого жанру. Як вважають Н. Арутюнова, Ф. Бацевич, В. Богданов, А. Вежбицька, О. Падучева, О. Селіванова, М. Федосюк, Т. Шмельова, мовленнєвий жанр об'єднує мовленнєві акти, становлячи собою базову одиницю комунікації. Зокрема, М. Федосюк зазначає: мовленнєві жанри – це «відносно стійкі, тематичні, композиційні та стилістичні типи текстів», які є прийнятними в конкретних ситуаціях і призначені для передавання певного змісту типовим способом побудови мовлення, що складається з кількох (іноді одного) мовленнєвих актів [7, с. 29]. Науковці схильні вважати мовленнєвий жанр зразком, моделлю, готовою формою, яка застосовується при творенні дискурсів (М. Бахтін, В. Богданов, В. Дементьев). Це саме підкреслює у визначенні мовленнєвого жанру Ф. Бацевич: «тематично, композиційно й стилістично усталені типи повідомлень – носіїв мовленнєвих актів, об'єднаних метою спілкування, задумом мовця з урахуванням особистості адресата, контексту і ситуації спілкування» [2, с. 160].

Дослідниця Т. Шмельова виокремлює ознаки мовленнєвого жанру. По-перше, йому властива комунікативна мета: інформаційна (повідомлення, запит, підтвердження, заперечення інформації, згода або заперечення думки), оцінна (похвала, засудження, схвалення, докір), етикетна (привітання, вибачення, прощання), імперативна (наказ, прохання, заборона, порада, інструкція, обіцянка). По-друге, мовленнєвий жанр передбачає врахування концепцій автора і адресата (свій / чужий, старший / рівний, авторитетний / неавторитетний, зацікавлений / незацікавлений, поінформований / непоінформований). По-третє, враховується зміст подій, передбачається віднесеність / невіднесеність подій до особистісної сфери автора і адресата, часова перспектива подій. По-четверте, враховується комунікативне минуле і майбутнє. Насамкінець, важливим є параметр мовного втілення, мовного

оформлення, способу, яким мовленнєвий жанр доходить до адресата.

Дослідники дитячої комунікації зауважують на тому, що в мовленні дошкільників переважає розмовний дискурс (І. Амзаракова, Н. Мальцева, Л. Михайлова, Т. Піроженко, О. Чернишова та ін.). За своїм лінгвістичним статусом дитяче мовлення є особливим видом некодифікованої мови, яка належить до розмовного мовлення і має динамічну структуру вікового соціолекту, вважає І. Амзаракова. У світлі вищезазначеного, розмовний дискурс дитини-дошкільника – це дискурсивна діяльність, спрямована на живий безпосередній процес спілкування дітей у повсякденному житті у процесі реалізації різних видів діяльності.

Розмовне мовлення дітей передусім складають «діалогічні дискурси». Л. Щерба стверджує, що взагалі в основі розмовного мовлення лежить саме діалог, який складається зі взаємних спонтанних реакцій двох мовців, визначених ситуаціями та висловлюваннями співрозмовників. У науковій літературі терміни «діалог», «діалогічне мовлення», «діалогічне спілкування» вживаються як синонімічні, оскільки і діалогічне мовлення, і діалогічне спілкування розглядаються як комунікативний акт, якому властива зміна ролей слухача і мовця. Діалог – «це ланцюг реплік, сполучення усних висловлювань, з'єднаних ситуативно-тематичною спільністю і комунікативними мотивами, послідовно породжуваними в безпосередньому акті спілкування» [6, с. 6]. Діалогу властиві найсуттєвіші ознаки розмовного мовлення: спонтанність реакцій, визначених ситуацією, вільний порядок слів у реченні, повтор слів і словосполучень, розмовна лексика і фразеологія, «усілякі фонетичні скорочення, і несподівані формоутворення, незвичне словотворення і дивовижне, з першого погляду, слововживання» [8, с. 121] (І. Гальперін, О. Сиротиніна, Л. Щерба); використання синтаксично незавершених речень (О. Лаптева, А. Шапіро), використання уточнювальних зворотів, парафраз, контактних словесних формул актуальних приєднувальних і вставних конструкцій (Д. Бараннік, А. Нікольський); непослідовність, недомовленість, еліптичність, клішованість, динамізм, зміна тем, широке застосування паралінгвістичних засобів (І. Гальперін, Г. Колшанський, Ю. Пассов, Л. Щерба).

Абсолютна більшість висловлювань, які створюються дитиною у спонтанному спілкуванні, пов'язана з ігровою діяльністю, вважають дослідники. У спільній грі діалог між дітьми є монологізованою формою мовлення, «монологічним діалогом». За висновками учених (А. Арушанова, Н. Луцан, Л. Фесенко, Г. Чулкова), діалогічний дискурс дошкільників під час гри містить елементарні репліки-судження, репліки-обґрунтування і репліки-твердження. В умовах спеціального навчання, діалогічне спілкування привчає дитину контролювати та уточнювати сказане, ставити запитання, аргументувати свій погляд на те чи інше явище, розвивати та доводити свою думку (А. Арушанова, П. Блонський, Н. Варенцова, Н. Кузіна, Г. Чулкова). Дослідження українських дослідниць О. Аматыєвої, Н. Луцан, С. Хаджирадевої, Г. Чулкової довели, що репертуар жанрів у

діалогічному дискурсі старших дошкільників може бути широким, різноманітним і комунікативно доцільним. Дітьми успішно засвоюються формули мовленнєвого етикету – привітання, прощання, подяка, вибачення, прохання, привертання уваги, знайомство, комплімент, вітання, згода, дозвіл, відмова; діалог активно збагачується ініціативними висловлюваннями: повідомленнями нової інформації, зустрічними запитаннями, доповненнями, розгортаннями думки, запереченнями співрозмовнику. Цікавим, на нашу думку, є психолінгвістичне дослідження О.Чернишової з питань комунікативної поведінки старших дошкільників. Нею відзначається виразна вікова специфіка комунікативної поведінки дитини, яка засвідчує активний процес формування її комунікативної свідомості. До яскравих диференційних рис комунікативної поведінки старшого дошкільника в спілкуванні з однолітками належать висока експресивність, прагнення до комунікативного домінування, любов до критики і суперечок, вільне включення до спілкування однолітків. Жанрами невимушеного спілкування дітей 5–6 років називаються привітання і повідомлення, прощання, вдячність, сварка, розмова «по секрету», скарга дорослому. На думку Н. Мальцевої, дискурс дітей 5–6 років є принципово діалогічним і організовується за зразком усного спонтанного діалогічного мовлення.

Фундаментальними психолого-педагогічними положеннями методики розвитку зв'язного мовлення виступають ті, що висвітлюють зв'язок свідомості з розвитком функцій мовлення, формування мовленнєвих умінь та розвитком мовленнєвої здібності в цілому (П. Гальперін, В. Давидов, Д. Ельконін, С. Рубінштейн, Ф. Сохін, О. Шахнарович). Дослідники (Л. Виготський, О. Запорожець, Г. Костюк, М. Поддяков, Ф. Сохін) відзначають взаємовплив інтелектуального і мовленнєвого розвитку дитини. Ключем до розв'язання завдань розвитку мовлення є активна діяльність дитини в довір'ї, накопичення уявлень про світ, осмислення зв'язків і залежностей поміж явищами та речами (П. Блонський, А. Богуш, В. Сухомлинський, Є. Тихеева, О. Усова, К. Ушинський). У контексті теорії дискурсу, в дискурсивній діяльності дитини відбивається її досвід, відомості про світ, здатність до аналізу подій і їх відтворення в мовленні мовними і позамовними засобами.

Як доведено дослідженнями, діалогічний дискурс дошкільників успішно розвивається в системі спеціальних вправ та ігор (Н. Луцан, Т. Слама-Казаку, Л. Фесенко, Г. Чулкова), у бесідах (М. Коніна, Е. Короткова, В. Логінова, Є. Радіна, О. Усова, Є. Фльоріна). Мовленнєва поведінка дітей, створювані ними типи та жанри мовлення, залежать від соціальної ситуації спілкування. Уміння будувати розгорнутий текст пов'язане з умінням структурувати інформацію і передавати її вербально з використанням адекватних лексико-граматичних засобів. Різні жанри дискурсу успішно опановуються дітьми в старшому дошкільному віці, що забезпечено достатньо широким колом знань про довкілля та світ людей, здатністю відтворювати знання про ті події і об'єкти, які знаходяться поза ситуацією

говоріння, здатністю відділяти себе від оточення і подій.

Мета статті: висвітлити методику формування діалогічних навичок у дітей старшого дошкільного віку, яка побудована на засадах теорії дискурсу і комунікативної парадигми мовної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток діалогічного мовлення безпосередньо корелює з основною метою навчання – формуванням комунікативного мовлення. Процес навчання діалогічних навичок будується на комунікативній основі з урахуванням того, що власне сам діалог – це комунікативний акт, який створюється двома мовцями за певних ситуацій спілкування і є його продуктом. Тож, навчання діалогу в діалозі – це той найприродніший шлях, який відповідає сучасному психологічному та психолінгвістичному розумінню діалогу як виду мовленнєвої діяльності, як дискурсу, що виформовується комунікантами, їх інтенціями, комунікативною, соціально-прагматичною ситуацією і розгортається в послідовних взаємопов'язаних висловлюваннях.

Процес формування діалогічного мовлення мусить брати до уваги, що навчальна комунікація починається мотивом і планом мовленнєвих дій, завершується результатом і досягненням наміру, а всередині реалізується динамічною системою конкретних мовленнєвих дій і операцій, які становлять більш або менш ефективну тактику використання адекватних мовних засобів. Для того, аби навчання відбулося за таким алгоритмом, доцільно створювати ситуації, подібні до реального спілкування. О. Леонтьєв писав: «...якщо ми хочемо, щоб учні продукували в умовах навчального процесу те чи те висловлювання, необхідно створити йому такі зовнішні або внутрішні обставини, в яких він повинен буде вживати потрібні для нас (за змістом) висловлювання» [5, с. 155].

Передусім, дітей варто познайомити зі структурою діалогу (діалогічною єдністю), з різними типами діалогічних дискурсів, які відповідають 5 функціям мови: передаванню і запиту інформації (повідомлення, розпитування, уточнення); висловлюванню і з'ясуванню морально-етичних стосунків (вибачення, запрошення, згода / незгода, співчуття); висловлюванню і з'ясуванню емоційних стосунків (задоволення / незадоволення, інтерес / відсутність інтересу); порадам щось зробити, пропозиції допомогти; соціалізації і формам мовленнєвого етикету (привітання, знайомство, прощання, вітання, вибачення тощо).

На етапі формування первинних навичок діалогічного мовлення провідним методом навчання має виступати зразок діалогу, який складається і розігрується педагогом за ролями й надається дітям для наслідування. Обов'язковим у навчанні репродукувати діалоги є прийом описування ситуації, пояснення словесних дій учасників діалогу, коментар до вживання тих чи тих мовних засобів – ключових слів, етикетних форм, звертань, образної лексики, синтаксичних конструкцій. При репродукуванні діалогів дітьми, педагог заохочує мовленнєву самостійність та ініціативність дітей, стежить за тим, щоб діти обмінювалися ролями і накопичували

різноманітні мовленнєві навички.

Для автоматизації навичок діалогічного мовлення, корисною є система тренувальних вправ, де діти вчаться створювати мікродіалоги за різними типами діалогічних дискурсів. Тренувальні вправи використовуються для засвоєння готових мовленнєвих моделей, різних типів діалогічних дискурсів шляхом багаторазової імітації. Система ігрових мовленнєвих вправ для навчання дітей будувати діалог має відтворювати типові ситуації спілкування, а саме: «Привітання», «Прощання», «Знайомство», «Прохання», «Подяка», «Згода», «Вибачення», «Пропозиція допомоги», «Відмова», «Пропозиція спільної гри», «Вітання зі святом», «Запрошення», «Розпитування», «Підказка», «Співчуття», «Повідомлення» і т. ін. До кожної ситуації корисно скласти словничок мовленнєвих кліше, типових реплік, формул мовленнєвого етикету, які вводяться поступово і активізуються у процесі побудови діалогічних єдностей. Водночас із розвитком мовленнєвих умінь, пов'язаних із презентацією, автоматизацією семантичних і ситуативних кліше, має відбуватися навчання немовної поведінки – міміки, жестів, поз у стандартних ситуаціях.

Для розвитку діалогічних навичок можна також використовувати авторські літературні діалоги, особливо цінними серед яких є діалоги кумулятивних казок. Діти відтворюють фрагменти текстів і, крім діалогічних, набувають навичок переказування, активізують свої мовленнєві навички з лексики, граматики, фонетики, вчаться інтонаційної виразності мовлення.

Перші спроби самостійно створювати діалоги за комунікативною ситуацією можуть відбуватися за участі вихователя. Педагог бере на себе більш складну роль, показує дітям широкий контекст діалогу та ініціативними репліками розширює зміст розмови новими мікротемами. Цей прийом не є зразком діалогу в повному сенсі, тому що в ньому також бере участь дитина і він не надається цілком для наслідування – він призначений збагачувати змістовим і лінгвістичним матеріалом діалоги дошкільників. Проілюструємо. Діалог «Наші братики й сестрички» з теми «Родина. Родинні стосунки»:

Вихователь: Антоне, я знаю, в тебе є сестричка.

Дитина: Так, є.

Вихователь: Скажи, як її звати, скільки їй років?

Дитина: Її звити Софія, їй два роки.

Вихователь: Я бачила твою сестричку, вона дуже тебе любить! А ти її любиш? Розкажи.

Дитина: Так, я її люблю. Я з нею граюсь, катаю на гойдалці. Вчора я дивився з нею книжки, але вона не вміє правильно гортати сторінки.

Вихователь: Так, Антоне, вона маленька, і її всього треба вчити.

Дитина: А я навчив її грати у футбол. У неї не виходить, вона падає і повільно бігає. Соня колись упала і плакала.

Вихователь: Сестричку треба пожаліти. Які слова ти їй сказав? тощо. Вдосконалення діалогічних навичок відбувається в комунікативних

ситуаціях, спеціально створених педагогом у зв'язку з вивченням певної теми на етапі автоматизації лексичних, граматичних і вимовних навичок. В основі навчальних діалогів лежать реальні життєві ситуації, адже комунікація стає ефективною, якщо зміст ситуації зрозумілий, а мотив – близький потребам дошкільників. Водночас у навчальних умовах ситуації найчастіше можуть бути уявними, умовними, штучними: діалог покупця з продавцем, пасажира і кондуктора, пасажира і касира, дитини з «новачком», онука з бабусею, дитини з персонажем твору.

Перед самостійним складанням діалогів педагог має нагадати найбільш важливі для акта комунікації словосполучення і конструкції, які призначаються для активного використання, описує комунікативну ситуацію, ставить комунікативну мету і обговорює з дітьми можливі мовні форми вербального контакту. Проілюструємо. Вихователь: «Друзі зустрілися після вихідних у дитячому садку. На вихідних вони займалися цікавими справами: переглядали фільм у кінотеатрі, були в цирку або театрі на виставі, ходили з батьками на рибалку, на екскурсію, на прогулянку до моря, до лісу тощо. І ось діти стали розповідати один одному, чим цікавим вони займалися. Що б ти повідомив своєму другу, Денисе? А ти, Романе? Так, добре. Денис сказав: «Я був у кінотеатрі». А Роман: «Я був з батьками на морі». А другові цікаво, який фільм ти переглядав? Запитай, Максиме, який фільм переглядав Денис? Запитай, Олю, що бачив на морі Роман? (Діти будують питальні речення). А тепер хлопчики нам покажуть, як Денис повідомив Максиму про своє цікаве заняття, а Максим розпитав Дениса про фільм.

Діти створюють діалог:

Денис: Я вчора був у кінотеатрі.

Максим: А який фільм ти переглядав?

Денис: Я дивився фільм «Триста спартанців». А ти де був у неділю?

Максим: А я був на морі.

Наступні пари дітей-співрозмовників наповнюють діалог новим змістом, самостійно вибудовують канву розмови, а вихователь вчасно підказує, або виправляє слово, уточнює граматичну форму тощо.

Навички діалогічного мовлення продовжують вдосконалюватися в мовленнєвих вправах і дидактичних іграх, в основі яких лежать реальні комунікативні ситуації: «Давай познайомимось!», «Допоможи мені!», «Де знайти книжку?», «Запрошую тебе на свято!», «Давай намалюємо!», «У мене нова іграшка!», «Разом веселіше!» та ін. Алгоритм використання навчальних умовно-комунікативних ситуацій такий:

- Словесний опис обставин реальної комунікативної ситуації.
- Призначення дітей на ролі комунікантів за ситуацією.
- Розгорнуте мовленнєве завдання з зазначенням основних мікротем або змістових концептів, або опорних слів.
- Самостійний діалог дітей.

Під час застосування комунікативної ситуації як методу навчання

діалогічного мовлення, вимагається якнайдетальніший словесний опис обставин спілкування для того, щоб забезпечити змістову наповненість самотійного діалогу, навчити дітей враховувати в комунікації немовні компоненти (статусно-рольові характеристики мовців, мету взаємодії, місце і час контактування, події, обставини тощо). У створенні комунікативних ситуацій необхідно апелювали до інтересів і потреб дітей, враховувати вікові можливості дошкільників, використовувати зовнішні стимули, які б умотивували їх до говоріння і слухання.

Проілюструємо процес навчання складання діалогу за комунікативною ситуацією «У мене нова іграшка!». Вихователь пояснює: «Часто буває, що хтось із дітей приносить до дитячого садка цікаву іграшку. Ось нещодавно Віка приносила ляльку, а Єгор – конструктор. Зазвичай до дитини, яка приносить нову іграшку, підходять інші, щоб роздивитися її, дізнатися, як вона називається, що в неї особливого, як з нею можна гратися? Господар іграшки може запропонувати товаришу її роздивитися, потримати в руках.

Тепер давайте пограємо. Уявімо, що дитина принесла в садок ось цю машинку. Ти, Владуку, ніби приніс іграшку, а ти, Денисе, підійшов поцікавитися новою машинкою. Тобі хочеться дізнатися, як вона рухається, як нею можна керувати, які в неї деталі? Розпитай, Денисе, у свого товариша. А Владик тобі покаже і розкаже. Ще й запропонує погратися! Не забувайте, діти, що розмовляти один з одним треба ввічливо, звертатися до товариша на ім'я, дякувати, питати дозволу погратися чи роздивитися річ».

Основою для створення умовно-комунікативних ситуацій можуть бути також картинки, фотографії, малюнки, сюжети літературних творів, яскраві образи яких збуджують спогади, творчу уяву та фантазію дітей. Педагог у бесіді мусить допомогти дітям з'ясувати суть унаочненої ситуації, описані в тексті або попередні події, можливий зміст розмови. Після підготовчої бесіди діти призначаються на ролі (наприклад, лікаря – пацієнта) і отримують мовленнєве завдання: пацієнтові розповісти про своє погане самопочуття, сказати, що болить горло і голова, а лікарю – розпитати про температуру, про те, як лікувався пацієнт, порадижити лягти в ліжко, попити теплого чаю.

Прийомами, що стимулюють дітей до створення розгорнутих діалогів, виступають колективне обговорення з дітьми подій, поведінки, почуттів, переживань уявних співрозмовників: «Що відчуває хлопчик, коли його вітає друг?», «Як він висловлює радість?», «Які слова вам приємно почути, коли вас вітають?»; розглядання наочності та коментування ситуації спілкування: «Про що запитує офіціант відвідувача?», «Чому дівчинка посміхається?», «Як запитати чемно?», «Як відмовитися?» та ін.

Важливим методом навчання діалогу мають стати дидактичні ігри типу «Магазин» (одягу, іграшок, квітковий, зоологічний, продуктовий, побутової техніки), «Телефон» (привітання зі святом, запрошення в гості, розмова з родичами), «Пошта» (відправка листа або посилки за адресою),

«Зустріч із друзями», «Зустріч гостей», «Поїздка в транспорті» тощо.

Висновки і перспективи. Навчання дітей дошкільного віку діалогу на комунікативній основі має відбуватися в таких напрямках:

– ознайомлення з типологічними ознаками жанрів діалогічного дискурсу: формами мовленнєвого етикету (вітання, вибачення, подяка, комплімент тощо), розмовним дискурсом (повідомлення, розпитування, твердження);

– побудова системи спеціальних комунікативно-мовленнєвих вправ для оволодіння дітьми вміннями використовувати всі доступні жанри дискурсу на основі знання про адекватні мовні засоби, їх місце і роль в інтеракції;

– створення комунікативних ігрових ситуацій, в яких діти мають набувати досвід створення цілісних дискурсів, ураховуючи всі доступні параметри комунікативної ситуації й застосовуючи адекватні виражальні засоби;

– сприяння засвоєнню вербальних і невербальних форм спілкування та знань про їх функції в мовленні відповідно до норм і правил культури спілкування.

Подальші розвідки в галузі формування діалогічного мовлення мають спрямовуватися на пошук ефективних шляхів навчання діалогу дітей молодшого дошкільного віку. Ці технології мусять вибудовуватися як процес навчальної комунікації, що за змістом, мотивацією, використанням мовних засобів максимально корелюють з природним спілкуванням, і враховують особливості основної форми мовлення дітей молодшого віку – розмовного дискурсу в ігровій та побутовій сферах спілкування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) / [наук. кер. А. М. Богущ] ; Затверджено наказом МОНмолодьспорт України від 22.05.2012 (№ 615). – К., М. А 2012. – 28 с.
2. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: підруч. Ф. С. Бацевич. – К. : Видав. центр «Академія», 2004. – 344 с.
3. Варакіна В. В. Дискурс як соціально обумовлена форма мовленнєвої взаємодії / В. В. Варакіна // Нова філологія. – 2009. – № 35. – С. 43–46.
4. Кубрякова Е. С. О понятиях дискурса и дискурсивного анализа в современной лингвистике // Дискурс, речь, речевая деятельность: функциональные и структурные аспекты: сб. обзоров / Е. С. Кубрякова. – М. : ИНИОН РАН, 2000. – С. 7–25.
5. Леонтьев А. А. Язык, речь, речевая деятельность : [монография] / А. А. Леонтьев. – М. : Красанд, 2010. – 216 с.
6. Скалкин В. Л. Обучение диалогической речи : учеб. пособ. / В. Л. Скалкин. – К. : Радянська школа, 1989. – 152 с.
7. Федосюк М. Ю. Нерешенные вопросы речевых жанров / М. Ю. Федосюк // Вопросы языкознания. – 1997. – № 5. – С. 29–34.
8. Щерба Л. В. Современный русский литературный язык // Избр. труды по рус. языку / Л. В. Щерба. – М. : Русский язык, 1985. – С. 113–129.